

Észrevételek az OFI által az általános iskolák 5. és 6. évfolyama számára készített kísérleti történelem tankönyvekről

A köznevelési államtitkár egy sajtótájékoztatón bejelentette, a tavaly az 1-2., 5-6. és 9-10. osztályban bevezetett kísérleti tankönyvek hibáit nem javítják ki. Az OFI tankönyvbemutatóján megerősítették ezt a tényt.

Mivel a hibás tankönyvek maradnak az iskolákban és a gyerekeknél, a magam módján szeretném megkönnyíteni a tanárkollégák dolgát, és felhívni a figyelmüket, hol található hibát a tankönyvekben.

Ebben a rövidebb írásban általánosságban szeretném felhívni a figyelmet a legjelentősebb hibákra. A TANOSZ honlapján azonban megtalálható a teljes lista, amelyben térképészként elsősorban a tankönyvek térképeire fókuszáltam. Nem gyakorló tanárként azonban nem állhattam meg, hogy jegyzékbe vegyem a hibákat és a véleményem szerint javítandókat a térképeken kívül is.

(A tankönyvek megtalálhatók az OFI honlapján is, ezek azonban javításra fognak kerülni. Így az OFI honlapján elérhető PDF vagy online és a nyomtatott változat el fog térni egymástól. A PDF vagy online változatban a lista által felsorolt hibák közül valószínűleg már sok nem fog szerezni.)

A tankönyvek tartalmilag kiegyensúlyozatlanok. Tárgyalnak olyan témákat, amelyeken már el kellene gondolkodni, hogy szükségesek-e. Néhány jellemző példa. Miért kell az örült római császárokra (Caligula, Néró) egy sort is pazarolni? Miért olyan jelentősek Nagy Lajos nápolyi hadjáratai, hogy a leckén belül egy teljes fejezetet kap? Érthetetlen, miért kell Nagy Sándorra egy teljes leckét áldozni. Nagy hadvezér volt, meghódította a Perzsa Birodalmat. Egyetlen mondatban megfogalmazható. A Perzsa Birodalomról viszont csak annyit tudunk meg, hogy despotikus hódító hatalomként megtámadta a szabadságukért küzdő görög városállamokat. De a birodalomépítő tevékenységéről (közigazgatás, kereskedelem, közlekedés, tolerancia a meghódítottakkal szemben) semmit. Tehát a hódítót tanítjuk, de a meghódított birodalmat nem. Ez évtizedekkel ezelőtt is így volt a tankönyvekben, és a kerettanterv most is így határozza meg. Úgy tűnik, senkinek nincs bátorsága egyszer végre kimondani, a tananyag bővülése, a súlypontok áthelyeződése miatt teljes, mostanáig tanított részeket el kell hagyni.

Ugyanakkor olyan jelentős témák teljesen kimaradtak, mint pl. a román stílus és a gótika, pedig ezekkel a stílusokkal a gyerekek minden nap találkozhatnak.

Kiemelt módon foglalkozik olyan részekkel, mint pl. Biblia, mondák, mítoszok, történetek.

Ezek ugyan színessé tehetik a történelem tanítását, de rengeteg időt vesznek el, ugyanakkor irodalomból tantervi anyag. Együtt tanítani az irodalmat és történelmet izgalmas lehetne, de erre nincsen mód. Külön-külön kétszer foglalkozni velük viszont más, lényeges részekről vonja el az időt.

Veszély rejlik abban is, hogy a mondák, legendák, mítoszok olyan mértékig keverednek a valós eseményekkel, hogy ötödikes legyen a talpán, aki szét tudja válogatni őket (pl. Bibliai történetek, honfoglalás). Ezen még a tördelés és a betűtípus különbözősége se segít.

Izgalmas, színes történeteket maga a történelem is produkál, inkább azokból kellett volna többel színesíteni a könyveket.

A sok monda, legendás történet, újraeledő mítosz (hun származás, lovagkirályok, Nagy Lajos birodalma, Európa védőbástyája, stb.) azt az érzést keltik, mintha visszatérnénk ahhoz a nemzeti szinten működő túlkompensált kisebbségi komplexusunkhoz, amely szerint a magyarok története valamiért különb Európa többi népének történeténél. Természetes, hogy számunkra az első, nekünk a legkedvesebb, de nem több vagy értékesebb másokénál.

A hatodikos könyv több fejezetben is tárgyal kultúrtörténeti témát (divat, feltalálók, járványok). Ez jó kezdeményezés, de nem szerencsés, hogy a leckék kronológiai sorrendjén belül az újkorban tárgyalja az ókorig visszamenőleg. Máshol hasonló témát olvasmányként kezel (pl. ostromgépek), vagy az adott korszakon belül tárgyalja. A kultúrtörténet jó példa arra, hogy elszakadva a hagyományos, kronologikus politikátörténet oktatásától más megközelítésben is fel lehetne dolgozni az anyagot.

A tankönyvi szöveg, a képek, feladatok között sokszor hiányzik az összhang. Sok esetben a szöveg a könyvből hiányzó fogalmakra utal, vagy úgy említ meg fogalmakat, neveket, eseményeket, hogy a magyarázat elmarad. Néhány példa:

A könyvekből kimaradt középkori stílusokhoz feladatot köt, meg kell határozni a román stílus jegyeit. Ehhez azonban nem ad támpontot, hol nézhetnek utána a gyerekek.

Az Újvilág meghódításánál képek és grafikon kapcsolódnak az aztékokhoz, akikről egy szó sem esik a szövegben. A szöveg viszont említi az Inka Birodalom meghódítását, amelyhez azonban nem kapcsolódik se kép, se forrás, se feladat.

A székelyeket határőrökként megemlíti, de nem fejt ki, hogy kik a székelyek, és feladatként sem adja, hogy a gyerekek nézzenek ennek utána.

A tankönyvek tördelése, kép és ábraanyaga az eddig megjelent könyvekéhez képest újat nem ad (szöveg, forrás, vélemény, színes történetek, kép, feladat, stb.). Jó kezdeményezés „Az ahogyan a történészek gondolkodnak...” rész, de sokszor nem használja ki a benne rejlő lehetőségeket. A tankönyv szövege a korosztály számára érthető.

A tankönyvhöz kapcsolódó digitális anyagoknál évek óta léteznek tartalomban, kivitelben és részletességben sokkal jobb anyagok mind a 3D-s megoldások, mind az interaktív térképek és interaktív feladatok terén. A térképek esetében a legszembetűnőbb az eltérés, mert a kísérleti digitális tananyag térképei a tankönyvek minősíthetetlenül rossz térképázataira épülnek.

Térképek

A tankönyvben megjelenő térképek szerepe nem világos. Két esetben indokolt a tankönyvi térkép. Az egyik, ha az atlasz térképeit helyettesíti, és a leglényegesebb eseményeket, jelenségeket bemutatja térben. Ez azt feltételezi, hogy a gyerekek nem használnak atlaszt. A másik eset, hogy a gyerekek használnak atlaszt, és a tankönyv többletként ad olyan tematikus térképeket, amelyek az atlaszban nem találhatók.

Az OFI tájékoztatója szerint az ötödikes tankönyvben minden leckéhez rendelték egy térképábrázlatot, mert az OFI ismeretei szerint sok iskolában nem használnak atlaszt az ötödikben. A hatodikos tankönyvben már nem szerepel minden leckéhez térkép, tehát a fenti logika szerint a hatodikban már használnak atlaszt a történelem tanításakor. Csak az a kérdés, hogy milyen, ha ötödikben nem volt atlasza a gyerekeknek?

Következő kérdés. Ha a tankönyv térképei kiváltják az atlaszt, akkor miért vannak a tankönyvben olyan feladatok, amelyeket az atlasz segítségével kell megoldani? Sőt, olyan feladatok, amelyek arra utalnak, hogy a szerző vagy nincs tisztában azzal, mi található az atlaszokban, vagy nem határozta meg elég pontosan, hogy melyik atlaszt kell használni a feladat megoldásához. Példaként: Az, hogy Vajdahunyad melyik országban található, vagy melyik megyénk neve utal a jászokra, hamarabb oldható meg a földrajzi, mint a történelmi atlasz alapján, vagy nagyon ismerni kell a történelmi atlaszt, hogy megtaláljuk annak a korszaknak a térképét, amelyik segít megoldani a feladatot.

Ugyanakkor a szöveg sok helyen tartalmaz olyan elemeket, amelyhez jó lenne térkép (pl. végvárrendszer), de nincs, és utalás sincs arra, hogy egy atlaszban keressék meg a szóban forgó területet, települést, jelenséget, stb.

Ha elfogadjuk, hogy a tankönyv térképei az atlaszt helyettesítik, akkor azoknak a térképeknek nagyon jóknak kell lenniük, nem csak azért, hogy jól lehessen dolgozni velük, hanem azért is, mert a gyerekek a tankönyvben fognak először történelmi térképekkel találkozni.

Erről azonban szó sincs. A térképek a fentiekén túl sem tartalmaznak semmilyen koncepciót, semmilyen rendezőelv nem foglalja őket egységbe sem formailag, sem tartalmilag.

A térképeknek grafikailag nincs egységes megjelenési formájuk. Nem haladják meg a vázlat szintjét, csúnyák és ízléstelenek. Rajzolatuk általánosságban durva, elnagyolt, a vonalvastagságok túlzottak. A nevek mérete és típusa rosszul megválasztott, elhelyezésük semmiféle szabályt nem tart be. A gyerekek esztétikai érzékének fejlesztését semmiképpen nem szolgálják.

Vízrajzuk indokolatlanul sűrű, meghaladja a korosztálynak készített földrajzi térképhez szükséges vízrajz mennyiségét is. Sok esetben nem az adott korszaknak megfelelő állapotot mutatják, és mai vízrajzi elemeket is tartalmaznak. A folyók sűrűségük miatt legtöbbször zavarják a térképek tartalmát, viszont a téma szempontjából jelentős folyókat nehéz felismerni. A sűrű vízrajz és a térképek mérete miatt a folyók nevei legtöbbször olvashatatlanok.

A vízrajzon kívül a földrajzi környezetet nem, vagy egy-egy esetben nagyon korlátozottan ábrázolják, így egyes események, jelenségek földrajzi hátterének bemutatására alkalmatlanok. Torz vetületek és topográfiai pontatlanságok gátolják a tájékozódást. Nem rendelkeznek se mértékléccsel, se méretarányal, így mérésre, de távolságok becslésére is alkalmatlanok.

Tartalmi szempontból a térképek elnagyoltak, átgondolatlanok, sokszor hibásak. Jelmagyarázatuk a legtöbbször nincs, így sok térképi elem értelmezhetetlen. A cím és a tartalom sokszor nincs összhangban, a bemutatott témák konkrét időpontja legtöbbször nincs meghatározva.

Ha a gyerekek az általános iskola 3-4. évfolyamán nem találkoztak atlással – amire az atlaszhasználat jelenlegi rendje szerint nagy esély van – akkor tanulmányaik során ezekkel a térképekkel találkoznak először. Ezek a térképek nem a térképi ismeretek elsajátításának és a térképhasználat készségének kialakítása irányába hatnak.

A gyerekek nem fogják észrevenni, hogy rossz a térkép, de egy külalakra csúnya, tartalmilag rossz kép fog az agyukba égni. Mivel a grafikus ábrázolás értelmezése hasonló a szövegolvasáshoz, ezeknek a térképeknek az olvasása olyan, mintha rossz, hibás szöveget olvasatnánk a gyerekekkel. A helyzetet súlyosbítja, hogy a mai gyerekek számára a vizuális élmény fontosabb, mint a szöveg.

Hidas Gábor
térképész